

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ ЕКІПАЖУ ПОВІТРЯНОГО СУДНА УКРАЇНИ

Інститут повітряного і космічного права НАУ, E-mail: justitia@nau.edu.ua

В статті автор розкриває поняття та визначає зміст адміністративно-правового статусу осіб екіпажу повітряного судна України.

Екіпаж повітряного судна є головною ланкою в системі цивільної авіації, бо саме він безпосередньо здійснює експлуатацію повітряного судна, і, відповідно, забезпечення безпеки, регулярності, економічності польотів, та, загалом, і успішна діяльність авіації вирішальною мірою залежать від якості діяльності осіб екіпажу повітряного судна.

Метою цієї статті є розкриття поняття адміністративно-правового статусу осіб екіпажу повітряного судна України, зважаючи на те, що необхідність дослідження зазначеної категорії назріла давно та має не тільки суто теоретичне, але й практичне значення.

Згідно із загальною теорією права під терміном “правовий статус (від лат. – становище, стан)” розуміють сукупність прав та обов’язків фізичних та юридичних осіб, який в Україні визначається Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України [1, с.44].

Термін “правовий статус” носить збірний, універсальний характер, він вбирає в себе різні правові статуси, як-то: громадянина, іноземця, особи без громадянства тощо та відображує реальний стан людини в системі різноманітних суспільних відносин. При цьому адміністративно-правовий статус, як один із видів правового статусу, поряд із загальними рисами, притаманними правовому статусу, в цілому, має ряд особливих, специфічних для даної галузі рис. Варто зазначити, що адміністративно-правовий статус носить складний та комплексний характер. Він, за висловом Л.Л. Попова, “просочений” нормами конституційного, цивільного, фінансового та інших галузей права, що відображують взаємини особистості і суспільства, громадянина і держави, індивіда і колективу [2, с. 120]. Окрім того, сам адміністративно-правовий статус, як і загальний правовий статус, є неоднорідним і його можна класифікувати на різні групи, категорії, в залежності від наявності різних суб’єктів адміністративного права, які мають як спільні, так і притаманні тільки їм риси, і, відповідно, адміністративно-правовий статус одних суб’єктів адміністратив-

ного права відрізняється від адміністративно-правового статусу інших суб’єктів.

Як зазначив В.К. Колпаков: “Адміністративне право наділяє правосуб’єктністю велике коло учасників соціальних зв’язків, про що свідчить велика кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб’єктів адміністративного права складніша, ніж системи суб’єктів будь-якої іншої галузі права.” [3, с.100].

У зв’язку зі складністю цієї системи існують різні класифікації суб’єктів адміністративного права. Так, наприклад, Г.Г. Забарний, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа, А.С. Васильєв, С.Т. Гончарук [4] поділяють суб’єкти адміністративного права на дві основні групи – індивідуальні та колективні, та їх підгрупи. Існують також і інші поділи, як, приміром, на три основні групи – фізичні особи, юридичні особи, колективні суб’єкти (утворення) [5, с.191].

Особи екіпажу повітряного судна України – це індивідуальні суб’єкти адміністративного права, що мають свій особливий адміністративно-правовий статус. І, передусім, слід визначити поняття цього статусу.

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє зробити висновок, що численна група науковців, серед яких, В.Б. Авер’янов, М.А. Бояринцева, С.Т. Гончарук, Г.Г. Забарний, В.К. Колпаков, Р.А. Калюжний, В.К. Шкарупа та інші, загалом, з певними незначними, на мій погляд, стилістичними модифікаціями, визначають адміністративно-правовий статус індивідуальних суб’єктів (фізичних осіб, громадян) як комплекс їх прав та обов’язків, що закріплені нормами адміністративного права та реалізація яких забезпечена певними гарантіями. Поряд з цим існує і така точка зору, що “адміністративно-правовий статус індивідуального суб’єкта – це правовий стан особистості у її відношеннях до органів виконавчої влади, врегульований нормами конституційного та адміністративного права” [6, с.116], із якої випливає, що адміністративно-правовий статус суб’єкта адміністративного права врегульований нормами не тільки адміністративного, але й конституційного права, що, на мою думку, є спірним у зв’язку з тим, що в цьому випадку поняття

адміністративно-правового статусу виходить за рамки адміністративного права. Бо, якщо суб'єкти є суб'єктами адміністративного права, – “носії передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків, котрі здатні ці права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати” [7, с.178], а правовідносини – адміністративно-правовими, то адміністративно-правовий статус суб'єкта адміністративного права повинен бути врегульований виключно нормами адміністративного права. При цьому, певна річ, що Конституція України та закони, які були видані з метою конкретизації та деталізації конституційних положень, є джерелами адміністративного права і мають вирішальне значення у встановленні засад правового регулювання адміністративних правовідносин.

І, хоча, як і конституційне право, адміністративне право опосередковує функціонування публічної влади в державі, однак, адміністративно-правове регулювання є своєрідним продовженням конституційно-правових норм. За висловом Я.В. Чистоколяного, закріплюючи відносини, що складаються у сфері виконавчої влади, конституційні норми закладають основи адміністративного права [8, с.197]. Норми ж адміністративного права деталізують та конкретизують конституційні права, свободи та обов'язки громадян. При цьому існування адміністративно-правового статусу громадянина є необхідною умовою і засобом реалізації Конституції України [9, с.180]. Дане твердження, певна річ, стосується і адміністративно-правового статусу екіпажу повітряного судна України, як похідного від адміністративно-правового статусу громадянина.

Підсумовуючи вищезазначене та, зважаючи на те, що адміністративно-правовий статус осіб екіпажу повітряного судна України є частиною як загального правового статусу, так і адміністративно-правового статусу, вважаю, що адміністративно-правовий статус осіб екіпажу повітряного судна України можна визначити як комплекс прав та обов'язків осіб екіпажу повітряного судна, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечена певними гарантіями. Категорія адміністративно-правового статусу дозволяє розглянути права, свободи та обов'язки осіб екіпажу повітряного судна України в цілісному, системному виді і визначається не лише потенційною здатністю цих осіб приймати участь в адміністративно-правових відносинах, а й реальною участю їх в цих правовідносинах.

Базою, яка визначає адміністративно-правовий статус осіб екіпажу повітряного судна України, є

адміністративна правосуб'єктність, зміст якої включає наступні два елементи: по-перше, – це адміністративна правоздатність осіб екіпажу повітряного судна, під якою розуміють їх здатність мати суб'єктивні права та нести обов'язки, передбачені нормами адміністративного права та, по-друге, – це адміністративна дієздатність цих осіб, – тобто, їх здатність самостійно, своїми діями реалізовувати надані їм права та виконувати обов'язки, покладені на них нормами адміністративного права.

Обсяг та зміст адміністративної правосуб'єктності осіб екіпажу повітряного судна України визначаються законами і виданими на їх основі нормативно-правовими актами, які містять відповідні норми адміністративного права. Щодо конкретного обсягу прав, свобод та обов'язків цих осіб у сфері діяльності цивільної авіації України, то він визначається рядом обставин: віком, станом здоров'я, наявністю освіти тощо (в залежності від кола осіб, яким права надаються, та підстав їх виникнення). Тобто, особливістю таких суб'єктів, як особи екіпажу повітряного судна, є те, що адміністративна правоздатність цих осіб включає як здатність мати права та обов'язки, які є загальними для всіх громадян як суб'єктів адміністративного права, так і здатність бути суб'єктами спеціальних прав і обов'язків, встановлених нормами адміністративного права тільки для цієї категорії осіб. Це, у свою чергу, означає, що адміністративна правосуб'єктність осіб екіпажу повітряного судна України є як загальною, так і спеціальною.

У дійсності, і загальні і спеціальні права та обов'язки осіб екіпажу повітряного судна України є похідними від основних прав, свобод і обов'язків громадян, закріплених Конституцією України. В адміністративно-правових нормах вони конкретизуються і деталізуються.

В рамках адміністративного права врегульовані всі суб'єктивні права, свободи та обов'язки осіб екіпажу повітряного судна, які вони не можуть реалізувати без вступу у відносини з органами виконавчої влади. І тут загальна адміністративна правосуб'єктність осіб екіпажу повітряного судна доповнюється спеціальною. Причому, як слушно зазначив А.С. Васильєв, “...в міру демократизації суспільства і розширення конституційних прав і свобод громадян, як загальна, так і спеціальна правосуб'єктність індивідуальних суб'єктів адміністративного права постійно розширюється” [10, с.117].

Так, особам екіпажу повітряного судна України, як і всім індивідуальним суб'єктам, відповідно до норм Конституції України гарантується: сво-

бода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст.33), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст.34), право на свободу світогляду і віросповідання (ст.35), на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів (ст.36), право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст.40) та інші права і свободи.

Спеціальні ж права та обов'язки осіб екіпажу повітряного судна України є похідними від основних прав, свобод і обов'язків громадян, закріплених Конституцією України, і обумовлені специфікою діяльності в цивільній авіації.

Так, стосовно осіб, які виявили бажання зайняти посаду, віднесена до категорії "авіаційний персонал", в тому числі і до членів екіпажу повітряного судна, пред'являють цілий ряд вимог щодо наявності у цих осіб відповідної освіти, кваліфікації, належного стану здоров'я, відповідного віку тощо, без виконання яких діяльність в якості авіаційного персоналу неможлива. Згідно з вимогами Повітряного кодексу України (ст.33), особа, яка належить до авіаційного персоналу, повинна бути обов'язково сертифікована на відповідність її діючим в Україні кваліфікаційним вимогам за професійною ознакою. На практиці це означає, що всі авіаційні фахівці і, передусім, члени екіпажу повітряного судна, допускаються до самостійної професійної діяльності з експлуатації, технічного обслуговування повітряних суден, використання повітряного простору, обслуговування повітряного руху, лише за умови, якщо вони мають офіційний дозвіл органу державної влади, що має відповідні повноваження на здійснення такої діяльності, у вигляді свідоцтв авіаційного персоналу (окрім посвідчення курсанта). На сьогодні цим органом державної влади є Державна служба з нагляду за забезпеченням безпеки авіації (Державіаслужба) [11]. Єдине виключення з цього правила – це дозвіл на видання посвідчення курсанта, який має право видати місцева кваліфікаційна комісія льотного навчального закладу на підставі наказу

про допуск курсанта до льотного навчання. У залежності від наявності у кандидатів відповідного рівня освіти, знань, навичок, кваліфікації тощо Державіаслужба має право видати різні свідоцтва. Щодо членів екіпажу повітряного судна, то нині ним видаються наступні види свідоцтв або посвідчень: посвідчення курсанта-пілота (літак/вертоліт); свідоцтво приватного пілота (літак/вертоліт); свідоцтво комерційного пілота (літак/вертоліт); свідоцтво транспортного пілота (літак/вертоліт); свідоцтво пілота планера; свідоцтво пілота вільного аеростата; свідоцтво пілота надлегкого повітряного судна; посвідчення курсанта-штурмана; свідоцтво штурмана; посвідчення курсанта-бортінженера; свідоцтво бортінженера; свідоцтво бортрадиста; свідоцтво бортоператора; свідоцтво бортпровідника; свідоцтво льотчика-спостерігача, – з урахуванням тієї обставини, що право на здійснення професійної діяльності встановлюються окремо для кожної категорії свідоцтв.

При цьому обов'язковими умовами одержання свідоцтва авіаційного персоналу (та/або кваліфікаційної відмітки) є: відповідна професійна підготовка кандидата на одержання свідоцтва за затвердженою програмою у сертифікованому навчальному закладі, належний досвід та придатність за станом здоров'я, також підтверджені в установленому порядку.

Зазначене свідоцтво члена екіпажу повітряного судна України видається для виконання польотів на всіх повітряних суднах, незалежно від форми власності, зареєстрованих в Державному реєстрі цивільних повітряних суден України, який ведеться Державіаслужбою.

Власники свідоцтва пілота повітряного судна України мають відповідати як загальним, так і спеціальним вимогам для отримання свідоцтв та кваліфікаційних відміток. Так, приміром, до виконання функцій командира повітряного судна або другого пілота будь-якого з таких видів повітряних суден як літак, вертоліт, планер, вільний аеростат може бути допущений власник свідоцтва пілота. У випадку, якщо власник свідоцтва пілота претендує на одержання свідоцтва іншого виду повітряного судна, на Державіаслужбу покладений обов'язок визначити відповідність претендента встановленим вимогам та прийняти рішення про видачу нового свідоцтва.

Специфікою адміністративно-правового статусу осіб екіпажу повітряного судна є і та обставина, що для отримання ними свідоцтв на право здійснювати професійну діяльність, тобто на право управляти повітряним судном, ці особи повинні мати належний стан здоров'я, який підтверджу-

ється наявністю медичного сертифіката відповідного класу [12]. Льотна праця супроводжується впливом різноманітних шкідливих факторів: вібрації, шуму, перевантаження, електромагнітного та радіаційного випромінювання, високих та низьких температур, повітряного судна, емоційного напруження тощо. Причому, з кожним новим поколінням літаків агресивність перерахованих факторів зростає.

Належне професійне здоров'я осіб екіпажу повітряного судна є суттєвим гарантом успішної льотної діяльності. Для визначення придатності цих осіб до здійснення професійної діяльності, а також з метою забезпечення безпеки польотів проводиться медична сертифікація, як комплекс медичних обстежень фізіологічного стану осіб екіпажу повітряного судна.

Всі медичні вимоги, які пред'являються до стану здоров'я авіаційного персоналу, викладені у медичних стандартах трьох класів: першого, другого та третього. Найсуворіші вимоги до стану здоров'я висуваються для отримання медичного сертифіката першого класу. Цим вимогам повинні відповідати кандидати та власники свідоцтв транспортного пілота, комерційного пілота, штурмана, бортінженера і осіб, які вступають до відповідних навчальних закладів та навчаються в них з метою отримання свідоцтв авіаційного персоналу.

Окрім того, що члени екіпажу повітряного судна мають володіти відповідними знаннями, мати належну освіту, стан здоров'я тощо, для успішного здійснення своєї професійної діяльності особи екіпажу повітряного судна повинні мати певний життєвий досвід та соціальну зрілість, які набуваються лише з досягненням певного віку. У зв'язку з цим були встановлені певні вимоги щодо віку, з якого особи екіпажу повітряного судна набувають право отримати відповідні свідоцтва та здійснювати діяльність в цивільній авіації. Так, приміром, найвища вікова планка встановлена для кандидатів на отримання свідоцтва транспортного пілота (літак/вертоліт), ці ж вимоги стосуються і кандидатів на отримання кваліфікаційної відмітки про право на польоти за приладами (літак/вертоліт), про право польотів на багатодвигунних повітряних суден, кваліфікаційної відмітки пілота-інструктора (літак/вертоліт) – вік кандидатів на зазначені посади має бути не менше 21-го року.

Підсумовуючи слід зазначити, що обсяг та зміст адміністративно-правового статусу екіпажу повітряного судна осіб екіпажу повітряного судна України визначаються законами і виданими на їх основі нормативно-правовими актами, які міс-

тьять відповідні норми адміністративного права. Також можна констатувати, що адміністративна правосуб'єктність осіб екіпажу повітряного судна України є як загальною, так і спеціальною, – спеціальні права та обов'язки осіб екіпажу повітряного судна України, як похідні від основних прав, свобод і обов'язків громадян, закріплених Конституцією України, обумовлені специфікою діяльності в цивільній авіації та стосуються, в основному, встановлення цілого ряду додаткових вимог, як то: щодо наявності у цих осіб відповідної освіти, кваліфікації, належного стану здоров'я, відповідного віку тощо, без виконання яких діяльність в якості осіб екіпажу повітряного судна України є неможлива.

При цьому, встановлення зазначених особливостей та/чи обмежень, звичайно, не може бути розцінено як будь-яка дискримінація осіб екіпажу повітряного судна України – тобто навмисне обмеження або позбавлення прав певних категорій громадян за їх національною належністю, політичними або релігійними переконаннями, статтю тощо. Принцип рівності всіх громадян перед законом закріплений у законодавстві України і головною гарантією його реального здійснення є встановлення в Конституції України, законах України та в міжнародно-правових актах заборони на будь-яку дискримінацію, яка має наслідком ненадання яких-небудь прав і свобод, порушення рівності перед законом та рівного захисту законом, порушення рівності можливостей. Однак, не повинні розглядатись як дискримінація встановлені у чинному законодавстві відмінності, переваги чи певні обмеження, якщо вони зумовлені родом і/або характером діяльності, в тому числі і ті, що зумовлені особливістю діяльності в цивільній авіації.

Література

1. *Шемигученко Ю.С., Пархоменко Н.М.* Правовий статус // Юридична енциклопедія: В 6 т. – К.: Українська енциклопедія, 2003. – Т.5. – С.44.
2. *Административное право: Учебник / Под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова.* – М.: Юристь, 2001. – С. 120.
3. *Колпаков В.К.* Адміністративне право України: Підручник. – 3-є вид., стер. – К. Юрінком Інтер, 2001. – С. 100.
4. *Забарний Г.Г., Калюжний Р.А., Шкарупа В.К.* Адміністративне право України: Навч. посібн. – К.: "Палівода", 2003. – С.28; *Васильев А.С.* Административное право Украины (общая часть): Учебное пособие. – Х. Одиссей, 2003. – С. 71; *Гончарук С.Т.* Основи адміністративного права України. Навч. посібн. – К.: "Аванпост-Прим", 2004. – С.37-38.

5. *Адміністративне право України*. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: “Юридична думка”, 2004. – С.191.

6. *Васильев А.С.* Административное право Украины (общая часть): Учебное пособие. – Х. Одиссей, 2003. – С. 116.

7. *Адміністративне право України*. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: “Юридична думка”, 2004. – С.178.

8. *Чистоколяний Я.В.* Щодо співвідношення конституційно-правових норм та інших правових норм // *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 21. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – С.197.

9. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова*. – К.: Факт, 2003. – С. 180.

10. *Васильев А.С.* Административное право Украины (общая часть): Учебное пособие. – Х. Одиссей, 2003. – С.117.

11. *Указ Президента України від 15 липня 2004 року №803/2004 “Про Державну службу України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації”* // Internet. – <http://www.rada.gov.ua>.

12. *Правила медичної сертифікації авіаційного персоналу цивільної авіації України, затверджені наказом Міністерством транспорту України від 20 листопада 2000р. №641 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2000р. за № 948/5169* // Internet. – <http://www.rada.gov.ua>.

Н.В. Дараганова

Понятие административно-правового статуса экипажа воздушного судна Украины.

В статье автор раскрывает понятие и определяет содержание административно-правового статуса экипажа воздушного судна Украины.